

BILTHOVENSE KRING
VOOR WIJSBEGEERTE
EN PSYCHOLOGIE

LEZINGENCYCLUS 2025-2026

VREDE EN OORLOG

Zijn we de vrede aan het verliezen?

7 Avonden over de complexe relatie tussen vrede en oorlog en de weg naar duurzame vrede.

PROGRAMMA OVERZICHT

MAANDAG • WOUDKAPEL BILTHOVEN • START 20:00 UUR

13 OKTOBER 2025
Dr. Paul Schuurman

Over oorlog (en vrede):
Clausewitz over echte oorlog

10 NOVEMBER 2025
Dr. Remko van Broekhoven

Vrouwelijke denkers over vrede
en oorlog

8 DECEMBER 2025
Prof. Dr. Pieter Vos

Oorlog, geweld en religie

9 FEBRUARI 2026
Prof. Dr. Frans Osinga

Democratie, vrijheid en
(oorlogs)geweld.

9 MAART 2026
Prof. Dr. Paul van
Tongeren

Oorlog en Ethiek

13 APRIL 2026
Drs. Frits de Dreu

Oorlog en vrede in de beeldende
kunst

11 MEI 2026
Dr. Jan Pronk

Naar duurzame vrede

"Wie vrede wil, moet de oorlog begrijpen."

- ANONIM -

VOORWOORD

Velen van ons zijn opgegroeid in een lang tijdperk van vrede. Oorlog en de slachtoffers die daarbij vielen was voor hen vooral iets om te verwerken en te herdenken. Na het einde van de koude oorlog zijn zorgen om een nieuw gewapend conflict tijdelijk weggeëbd.

Hoe anders is de huidige tijd. De dreiging van oorlog is reëel en de maatschappelijke discussie steeds meer doortrokken van oorlogstaal. Hoe we spreken over vrede en oorlog berust op de gedachten die we hierover hebben. Het wordt tijd om termen als vrede en oorlog te her-denken. Welke filosofische inzichten kunnen ons daarbij helpen?

De Bilthovense Kring voor Wijsbegeerte en Psychologie organiseert daarom in het seizoen 2025-2026 een lezingencyclus over vrede en oorlog. Zeven deskundige en inspirerende sprekers zijn bereid gevonden om verschillende facetten van de complexe relatie tussen vrede en oorlog in te leiden. Onder welke condities kunnen we tot duurzame vrede komen?

*"Vrede kan niet worden behouden door geweld,
het kan alleen worden bereikt door begrip."*

- Albert Einstein -

INLEIDING

Volgens sommige analisten leven we in een 'pre-war' era. Dit n.a.v. de vele brandhaarden in de wereld maar vooral de zorgwekkende ontwikkelingen rond de oorlog tussen Oekraïne en Rusland, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Waarom raakt dit ons? Vrede en oorlog zijn immers twee van de meest fundamentele en complexe thema's in de menselijke geschiedenis. Ze vormen niet alleen de achtergrond van talloze politieke en sociale ontwikkelingen, maar raken ook aan de kern van onze ethische en morele overdenkingen.

Wat drijft mensen tot oorlog? Is geweld een inherent onderdeel van de menselijke natuur, of is het een product van sociale en politieke omstandigheden? Hoe wordt oorlog gerechtvaardigd? Zijn we de vrede aan het verliezen? Wat is de toekomst van de vrede? Vrede wordt nagestreefd als een ideaal, maar blijkt vaak fragiel en onder druk te staan. Hoe bereiken we een 'pre-peace' era? Filosofen, psychologen, historici, religiewetenschappers en andere denkers uit verschillende tradities hebben zich door de eeuwen heen gebogen over de vraag of oorlog onvermijdelijk is en of duurzame, eeuwigdurende vrede mogelijk is.

In deze lezingenserie verkennen we verschillende dimensies van vrede en oorlog vanuit verschillende perspectieven. We richten ons op de grondslagen en ethische implicaties van oorlog, de oorzaken en gevolgen van conflicten, de dynamiek van oorlog en vrede, de rechtvaardiging van geweld en het pleidooi voor een geweldloze benadering – daarbij vragend naar de weg die naar duurzame, eeuwigdurende vrede zou kunnen leiden. Is duurzame, eeuwigdurende vrede mogelijk of zal oorlog altijd deel uitmaken van de menselijke geschiedenis?

Door middel van kritische reflectie, discussie en dialoog (met klassieke en moderne denkers maar ook met elkaar) willen we inzicht krijgen in de complexe relatie tussen deze twee elkaar schijnbaar uitsluitende toestanden.

#1 13 OKTOBER 2025

Dr. Paul Schuurman

Oorlog (en vrede): Clausewitz over echte oorlog

Dr. Schuurman heeft gewerkt als hoofddocent geschiedenis van de wijsbegeerte aan de Erasmus School of Philosophy van de Erasmus Universiteit Rotterdam en heeft gepubliceerd over het thema oorlog in de geschiedenis van het denken en over vroegmoderne logica, kenleer en metafysica. Zijn laatste boek is *Concepts of War, 1650-1900* (Leiden: Brill, 2023).

Toelichting thema

Carl von Clausewitz (1780-1831) is de grootste oorlogsdenker in de Westerse geschiedenis. Hij vocht als officier in Pruisische en Russische dienst tegen Napoleon en begreep het militaire denken van de Franse keizer waarschijnlijk beter dan diens eigen maarschalken. In de lezing worden de hoofdlijnen geschetst van het denken van Clausewitz, met bijzondere aandacht voor de ontwikkeling zijn concept van echte oorlog, zijn concept van absolute oorlog, en het verschil tussen deze concepten en het twintigste-eeuwse concept van totale oorlog. Daarbij zal ook kort worden ingegaan op zijn beïnvloeding door eerdere filosofen (Immanuel Kant) en zijn eigen invloed op latere filosofen (bijvoorbeeld Michel Foucault). Ook zal het verband tussen zijn visie op oorlog en zijn visie op vrede worden behandeld.

"In oorlog is waarheid het eerste slachtoffer."

- Aeschylus -

(Grieks dichter, ca. 500 v.Chr.)

#2 10 NOVEMBER 2025

Dr. Remko van Broekhoven

Vrouwelijke denkers over vrede en oorlog

Dr. Van Broekhoven (Breda, 1967), is de zoon van filosoфе Miriam van Reijen. Zij is een van zijn inspiratiebronnen, naast bijvoorbeeld Martha Nussbaum en Hannah Arendt. Hij doceerde internationale politiek op de School voor Journalistiek, en promoveerde in 2016 op een politiek-filosofische dissertatie. Remko van Broekhoven publiceerde drie publieks-filosofische boeken: 'Staat van Tederheid' in 2007, 'Verbeter de wereld, begin om halfelf' in 2011, en 'De wereld omgekeerd' in 2020. Bij The School of Life, HOVO en de Volksuniversiteit Utrecht gaf hij cursussen over onder meer vrouwelijke denkers, stoïcijnse en oosterse filosofie, en politieke filosofie.

Toelichting thema

Vrouwelijke filosofen hebben vaak unieke en nog vaker onderbelichte bijdragen geleverd aan het denken over oorlog en vrede, en op originele wijze de morele en politieke dimensies van conflict onderzocht. Hoe benaderen vrouwelijke denkers de rol van geweld, de rechtvaardiging van oorlog, en de mogelijkheden voor duurzame vrede?

In deze lezing verkent Remko van Broekhoven de ideeën van drie filosofes: Simone Weil, Hannah Arendt, en Martha Nussbaum. Hij bespreekt hun kritieken op traditionele, mannelijke benaderingen van oorlog en vrede. En hij onderzoekt hoe zij gender, macht en rechtvaardigheid in hun analyses verwerken. Deze perspectieven bieden ons een breder inzicht in zowel de thematiek zelf als in de waarde van vrouwelijke visies op een vreedzamere wereld.

#3 8 DECEMBER 2025

Prof. Dr. Pieter Vos *Oorlog, geweld en religie*

Prof. Dr. Pieter Vos is hoogleraar ethiek en geestelijke verzorging in de krijgsmacht aan de Protestants Theologische Universiteit (PThU) in Utrecht. Zijn onderzoek richt zich o.a. op de theologische herbronning van en reflectie op ethische vragen over oorlog en vrede, rechtvaardigheid en verzoening, mede met het oog op de inzet van de krijgsmacht voor vrede en veiligheid in de wereld.

Toelichting thema

Religie heeft door de eeuwen heen zowel als bron van conflict en rechtvaardiging van oorlog als inspiratie voor vrede en idealen van vreedzaam leven gediend. Van kruistochten en jihad tot pacifistische stromingen binnen het christendom, boeddhisme en islam.

In deze lezing onderzoekt Vos hoe religies oorlog en vrede theologisch en filosofisch benaderen. Hoe rechtvaardigen heilige teksten en doctrines soms geweld? En hoe hebben religieuze leiders en bewegingen juist bijgedragen aan vrede en verzoening? Hij gaat met name in op vier verschillende benaderingen in de christelijke traditie: pacifisme, heilige oorlog, rechtvaardige oorlog en rechtvaardige vrede. Deze benaderingen bieden ons een dieper inzicht in de ambivalente rol van religie in menselijke conflicten en de mogelijkheden om geloof als kracht voor duurzame vrede te benutten.

*"Na elke oorlog moet men vrede sluiten -
waarom dan niet meteen?"*

- Immanuel Kant -

#4 9 FEBRUARI 2026

Prof. Dr. Frans Osinga

Democratie, vrijheid en (oorlogs)geweld

Prof. dr. Frans Osinga is hoogleraar War Studies aan de Faculteit Governance and Global Affairs, Institute of Security and Global Affairs, Peace and Justice, Universiteit Leiden. Hij is o.a. oud F-16 vlieger en Commodore b.d.; lid van de Commissie Vrede en Veiligheid van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken; adviseur bij TNO Defensie en curator bij de Telders Stichting. In zijn wetenschappelijk werk richt hij zich vooral op thema's als defensie, diplomatie, oorlog, veiligheid en veiligheid en dreiging.

Toelichting thema

Democratie wordt vaak geassocieerd met vrede en vrijheid, maar de relatie tussen democratie, geweld en oorlog is complex. Terwijl democratische staten minder snel oorlog met elkaar voeren, hebben ze zich ook schuldig gemaakt aan militaire interventies en strijd tegen terrorisme die fundamentele vrijheden onder druk zetten. Hoe verhoudt de strijd voor vrijheid zich tot het gebruik van geweld?

In deze lezing onderzoekt Osinga de spanning tussen democratische waarden en de noodzaak van geweld in oorlog. Hij kijkt naar de impact van democratische regeringsvormen op conflicten en de vraag of oorlog een reactie is op onderdrukking of juist een bedreiging vormt voor open samenlevingen. Met voorbeelden uit de geschiedenis en de actualiteit analyseert hij hoe democratieën omgaan met de dreiging van terrorisme en oorlog, en in hoeverre vrijheden in tijden van crisis behouden kunnen blijven. Is geweld soms noodzakelijk om vrijheid te beschermen, of ondermijnt het juist de waarden die we willen verdedigen?

#5 9 MAART 2026

Prof. Dr. Paul van Tongeren

Oorlog en ethiek

Prof. Dr. Paul van Tongeren was van 1986 tot 1991 hij bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Leiden, met als leeropdracht wijsbegeerte in relatie tot de katholieke levensbeschouwing. In 1990 aanvaardde hij het ambt van hoogleraar in de wijsgerige ethiek aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Vanaf 2002 was hij tevens buitengewoon hoogleraar ethiek aan de KU Leuven en als geassocieerd onderzoeker verbonden aan de Universiteit van Pretoria. Op 11 december 2015 hield hij zijn afscheidsrede. In 2021 werd hij Denker des Vaderlands voor een periode van 2 jaar.

Toelichting thema

Is oorlog ooit moreel te rechtvaardigen? En zo ja, onder welke voorwaarden? De ethiek van oorlog is een eeuwenoud filosofisch vraagstuk dat draait om de spanning tussen noodzakelijkheid en moraliteit. Van de Just War-theorie van Augustinus en Thomas van Aquino tot hedendaagse debatten over humanitaire interventies en droneoorlogen, blijft de vraag actueel: welke morele grenzen mogen in oorlog niet worden overschreden? Welke invloed hebben de moderne technologie en AI op de ethiek van oorlogvoering?

In deze lezing resumeert Van Tongeren de principes van rechtvaardige oorlogvoering (jus ad bellum en jus in bello), hun toepassing in moderne conflicten en de ontwikkeling van het denken daarover in de afgelopen decennia. De belangrijkste vraag zal zijn welke lessen we kunnen trekken voor de toekomst van oorlogsvoering en vredesvoorbereiding.

"Vrede is niet de afwezigheid van oorlog, maar de aanwezigheid van gerechtigheid."

- Martin Luther King Jr. -

#6 13 APRIL 2026

Drs. Frits de Dreu

Oorlog en Vrede in de beeldende kunst

Drs. Frits de Dreu is kunsthistoricus en werkte tot 2021 als docent bij de opleiding Culturele en Maatschappelijke Vorming en de master Community Development, en tevens als onderzoeker aan het Kenniscentrum Sociale Innovatie aan de Hogeschool Utrecht. Zowel als docent en onderzoeker richtte hij zich voornamelijk op het bevorderen van kunst- en cultuurparticipatie. Aandachtsgebieden daarbij waren de impact van kunsteducatie, community art, art based research en raakvlakken tussen de verschillende kunstdisciplines als beeldende kunst, theater, dans, fotografie en film.

Toelichting thema

Kunst weerspiegelt de menselijke ervaring en idealen. Door de eeuwen hebben kunstenaars de gruwelen van de oorlog en de hoop op vrede vastgelegd in schilderijen, beeldhouwkunst, literatuur, muziek en later ook in film. Ook tentoonstellingsmakers brengen regelmatig kunstwerken bij elkaar die het thema van oorlog en vrede uitdragen, zoals bijvoorbeeld Lidewij Edelkoort dat deed met de tentoonstelling 'Armour' in Fort Asperen in 2003 en kortgeleden nog in het Catharijne Convent waar de tentoonstelling 'Tussen hemel en oorlog. Kunst en religie in het interbellum' te zien was. In deze lezing verkent de spreker hoe oorlog en vrede in de kunst uit verschillende periodes van de geschiedenis worden gerepresenteerd. Is Picasso's 'Guernica' bijvoorbeeld een oproep tot vrede of een aanklacht tegen de waanzin van de oorlog? Hebben de tekeningen van Käthe Kollwitz en het werk van Otto Dix ook nu nog een functie in het herinneren, aanklagen en helen van oorlogsleed, of hebben we daarvoor de meer eigentijdse vormtaal van Mona Hatoum voor nodig. We maken een tijdreis door de geschiedenis tot aan de actualiteit van vandaag en ontdekken welke kunstenaars zich meer conformeren aan de macht en welke kunstenaars zich meer activistisch opstellen en oproepen tot dialoog.

#7 11 MEI 2026

Dr. Jan Pronk *Naar duurzame vrede*

De heer Pronk was voor de PVDA minister in vier kabinetten. Ook maakte hij deel uit van de Tweede Kamer en de Staten-Generaal. Daarna was hij in verschillende functies werkzaam voor de Verenigde Naties. Momenteel zet hij zich in voor de vredesbeweging in Nederland.

Toelichting thema

Dr. Pronk exploreert het thema 'Naar duurzame vrede' via de volgende ingangen:

- Kan vrede, indien verwezenlijkt, ooit worden verduurzaamd? Zo ja, onder welke voorwaarden? Wat mag dan onder verduurzaming worden verstaan? In hoeverre hangt die verduurzaming af van de definitie van vrede?
- In het huidige politieke discours staat veiligheid bovenaan. Over wiens veiligheid gaat het daarbij? Leidt meer veiligheid tot meer vrede?
- Wat kunnen naast regeringen en internationale organisaties individuele burgers en maatschappelijke bewegingen bijdragen tot verduurzaming van vrede?
- Gelden de antwoorden op deze vragen in gelijke mate voor nationale dan wel Europese vrede als voor een mogelijke verduurzaming van wereldvrede?

*"We leren onze kinderen hoe ze oorlogen kunnen voeren,
laten we ze nu leren hoe ze vrede kunnen bouwen."*

- Barack Obama -

PRAKTISCHE INFORMATIE

TIJD & LOCATIE

De Woudkapel
Beethovenlaan 21
3723 JG Bilthoven

De zaal is open vanaf 19:30 uur.
De lezingen beginnen om 20:00 uur
en duren tot 22:00 uur.

Er is een pauze met een consumptie (inbegrepen in prijs)
De zaal is toegankelijk voor rolstoelen

TOEGANGSPRIJZEN

Abonnement voor de gehele cyclus (7 avonden): € 75,00
Bijdrage voor één avond: € 14

Aan de zaal worden geen abonnementen of losse kaarten
verkocht!

AANMELDEN

U kunt zich aanmelden voor een abonnement of losse kaarten
via onze website: www.bilthovensekring.nl

DE BILTHOVENSE KRING VOOR WIJSBEGEERTE EN PSYCHOLOGIE

De Bilthovense Kring voor Wijsbegeerte en Psychologie is in 1952 begonnen als een kleine wijsgerige lees- en gespreksgroep die in een woning te Bilthoven bijeenkwam. Zoals de toevoeging 'voor Wijsbegeerte en Psychologie' aangaf, lagen in de beginjaren de onderwerpen vaak op het raakvlak van filosofie en psychologie. In de loop der jaren verruimde deze horizon zich tot alle wetenschappen met een accent op menswetenschappen en vond de programmering steeds meer rond een centraal thema plaats. Het doel van de Kring is wijsgerige reflectie op culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, waarbij ook aandacht wordt besteed aan ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en technologie en de implicaties daarvan voor de samenleving. De Kring zet zich in om relevante vragen te formuleren teneinde te komen tot een beter inzicht in en weloverwogen omgang met ontwikkelingen in het eigen leven.

Leden van de Werkgroep

Jos de Haan - voorzitter

Ruben Kuyper- secretariaat

Inge Scheijmans - penningmeester

Peter Terporten - ledenadministratie

Diederik von Meijenfeldt - algemeen lid

Johan Bouwer en Inge Scheijmans - programmacommissie

**Bilthovense kring voor
wijsbegeerte en psychologie**

www.bilthovensekring.nl